

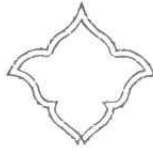

عقلمندان

از چلیست تا چهل و نهم

جلد چهارم
الگوی تولید علم دینی

بر اساس دروس خارج استاد
حاج شیخ محمد حسن وکیلی
تحقیق و نگارش: سید شهاب الدین دعائی

سرشناسه: وکیلی، محمدحسن، ۱۳۵۹ - عنوان و نام پدیدآور: علم دینی از چیستی تا چگونگی / براساس دروس محمدحسن وکیلی؛ تدوین و تنظیم سیدشهاب‌الدین دعائی. مشخصات نشر: مشهد: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، ۱۳۹۹. شابک: ۴-۸۸۷۷۴۲-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا، یادداشت: ۴: جلد چاپ اول (۱۳۹۹) (فیبا).
مندرجات: ج. ۱. چیستی و قلمرو دینی. - ج. ۲. علم دینی و پاسخ به شبهات. - ج. ۳. الزامات فقهی و اصولی. - ج. ۴. الگوی تولید علم دینی
موضوع: علم و دین. موضوع: Religion and science.
موضوع: اسلام و علوم. موضوع: Islam and science
شناسه افزوده: دعائی، سیدشهاب‌الدین، ۱۳۷۰ - گردآورنده
شناسه افزوده: موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام
رده بندی کنگره: ۲/ ۲۴۰/ BL
رده بندی دیویی: ۲۱۵. شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۲۹۶۰۴
کد پیگیری: ۶۱۳۸۹۰۱

www.ketab.ir

علم دینی: از چیستی تا چگونگی جلد چهارم: الگوی تولید علم دینی

براساس دروس خارج استاد حاج شیخ محمد حسن وکیلی
تحقیق و نگارش: سید شهاب‌الدین دعائی

طراح گرافیک: حامد امامی / خوشنویس: روح‌الله ابوالفضل

ویراستار: احسن مقدم

شابک: ۴-۸۸۷۷۴۲-۶۰۰-۹۷۸

چاپ سوم: زمستان ۱۴۰۰ / شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

قیمت (دوره چهار جلدی): ۲۸۰/۰۰۰ تومان

نشانی: مشهد مقدس، چهارراه زرتینه، خیابان شهید کاشانی ۲۵.

موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام.

سایت: mhva.ir و towhid.org

نشانی در شبکه‌های اجتماعی: @ostad_vakili

شماره تلفن: ۰۹۱۵۵۶۷۲۸۴۵

فهرست

- مقدمه ناشر ۱۳
- درس سی و پنجم: آشنایی با «مدل» و «سیستم» ۱۷
- مقدمه ۱۹
۱. مدل یا الگو چیست؟ ۲۰
۲. سیستم و مدل ۲۲
۳. نگاه سیستمی به پدیده‌ها ۲۵
۴. الگوی خرد و کلان ۲۷
۵. مراحل تولید الگوی علم دینی ۲۹
- خلاصه ۳۰
- پرسش ۳۳
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۳۳
- درس سی و ششم: الگوسازی اولیه ۳۵
- الگوی کلی حل مسأله در علم دینی ۳۷
- لزوم تفکیک میان الگوهای راهبردی و راهکاری ۳۸
- الگوی راهبردی و راهکاری «مسجد مطلوب از نگاه اسلام» ۴۰
- ضرورت دخالت فقیه در تولید الگوهای راهکاری ۴۲
- اولویت اصلی در تولید علم دینی: تولید الگوهای راهبردی ۴۳

- ۴۳..... مراحل تحقیق در تولید الگوهای راهبردی
- ۴۳..... مقصود از «وضعیت موجود» در الگوی راهبردی
- ۴۵..... مراحل تحقیق در تولید الگوهای راهکاری
- ۴۵..... سیر معکوس در تولید الگوی راهکاری نسبت به الگوی راهبردی
- ۴۶..... یک نمونه: «الگوی تربیت جنسی» در دو سطح کلان و خرد
- ۴۸..... خلاصه
- ۴۹..... پرسش
-
- ۵۱..... درس سی و هفتم: موضوع شناسی
- ۵۳..... مقدمه: جایگاه موضوع شناسی در تولید الگوی کلی علم دینی
- ۵۳..... اقسام موضوع شناسی
- ۵۳..... موضوع شناسی قسم اول: شناخت متعلق حکم
- ۵۴..... موضوع شناسی قسم دوم: شناخت مصادیق متعلق حکم
- ۵۵..... انواع موضوع شناسی مصداقی
- ۵۵..... موضوع شناسی مصداقی نوع اول: کشف ابعاد و زوایای موضوع
- ۵۸..... موضوع شناسی مصداقی نوع دوم: پیش بینی موارد تراجم و شبه تراجم
- ۵۹..... مثال اول: تشویق کودکان
- ۶۱..... مثال دوم: تلقیح مصنوعی
- ۶۱..... یک نکته
- ۶۳..... خلاصه
- ۶۴..... پرسش
-
- ۶۵..... درس سی و هشتم: الگوی کلی شناخت وضعیت مطلوب و موجود
- ۶۷..... شناخت وضعیت مطلوب
- ۶۷..... مرحله اول: شناخت متغیرها و روابط آنها
- ۶۸..... متغیرهای پایه
- ۶۹..... تعیین روابط میان متغیرها
- ۷۰..... مرحله دوم: تعیین محمولات و احکام

۷۱	مرحله سوم: شفاف سازی مفهومی متغیرها و محمولات
۷۱	دو گام اساسی در شفاف سازی
۷۳	مرحله چهارم: سنجش نسبت ها و روابط میان متغیرها
۷۴	مرحله پنجم: اولویت بندی
۷۴	تهیه سند ارزیابی و چک لیست
۷۴	مسیر کلی هریک از مراحل فوق
۷۵	اهمیت شناخت وضعیت موجود در تحقیق راهبردی و راهکاری
۷۷	مراحل شناخت وضعیت موجود
۷۷	مقایسه وضعیت موجود با وضعیت مطلوب از طریق روش «SWOT»
۷۹	جایگاه روش SWOT در کشف الگوهای راهبردی از متون دینی
۸۰	تفاوت اساسی علم دینی با علوم تجربی
۸۱	خلاصه
۸۳	پرسش
۸۵	درس سی و نهم: برنامه حرکت راهبردی
۸۷	مقدمه
۸۷	مجموعه مراحل تولید برنامه راهبردی
۸۸	گام اول: استخراج مجموع راهبردها و راهکارها
۸۹	مثال اول
۹۱	مثال دوم
۹۲	مثال سوم
۹۳	یک نکته
۹۴	گام دوم: شفاف سازی مفهومی
۹۵	گام سوم: کشف احتمالات تأثیرگذار و راه های تعامل با آن
۹۶	مثال اول
۹۷	مثال دوم
۹۸	خلاصه
۹۹	پرسش

- درس چهارم ۱۰۱
- برنامه حرکت راهکاری (۱) ۱۰۱
- ضرورت همکاری با فقیه در تولید برنامه‌های راهکاری ۱۰۳
- اصول تولید برنامه حرکت ۱۰۵
- اصل اول: استفاده از تقسیمات علل در علم کلام ۱۰۵
- قالب کلی کشف علل ۱۰۷
- راه اول: آمار ۱۰۷
- راه دوم: حدس مستقل ۱۰۸
- راه سوم: متون دینی ۱۰۸
- اصل دوم: استفاده از الگوی کلی فعل اختیاری ۱۰۹
- عنصر اول: آگاهی نسبت به لذت برتر برآیندی ۱۱۱
- لذات ذاتی و لذات عرضی ۱۱۳
- سه تذکر اساسی ۱۱۴
- تذکر اول: لزوم تفکیک میان لذت برآیندی با لذت حیوانی صرف ۱۱۴
- تذکر دوم: لزوم تفکیک میان حد وسط فعل اختیاری در عالم اثبات و عالم ثبوت ۱۱۶
- تذکر سوم: دلالت گزاره‌های دینی بر لذت محوری در افعال اختیاری انسان ۱۱۹
- عنصر دوم: تمرکز و یادآوری ۱۲۰
- عنصر سوم: خلیات و تمایلات ۱۲۴
- جمع‌بندی ۱۲۷
- خلاصه ۱۲۷
- پیش ۱۳۰
- درس چهارم و یکم: برنامه حرکت راهکاری (۲) ۱۳۱
- اصل سوم: استفاده از لایه‌های فرهنگ ۱۳۳
- ۱- باورها ۱۳۴
- ۲- ارزش‌ها ۱۳۴
- ۳- نخبگان و گروه‌های مرجع ۱۳۵

۱۳۷	۴- هنجارها
۱۳۷	۵- قوانین
۱۴۰	۶- ساختارها
۱۴۰	۷- فضاها
۱۴۱	۸- ابزارها
۱۴۱	نکته اول: رابطه نرم افزار و سخت افزار تمدن
۱۴۱	نکته دوم: تأثیرات تکنولوژی بر فرهنگ
۱۴۴	نکته سوم: ارتباط مستقیم هنجار و سخت افزار
۱۴۴	۹- نمادها و استعاره ها
۱۴۵	۱۰- تمایلات
۱۴۵	نکته اول
۱۴۵	نکته دوم
۱۴۶	خلاصه
۱۴۹	پرسش
۱۵۱	درس چهل و دوم: تولید شبکه مسائل
۱۵۳	تفاوت «مسأله» با «سؤال»
۱۵۳	متغیرشناسی و تولید مسأله
۱۵۴	فوائد کلی تولید مسأله
۱۵۵	تأثیر تولید مسأله در کشف راه‌های نفوذ به ادله شرعی
۱۵۶	اقسام تحقیقات
۱۵۷	مراحل کلی تولید شبکه مسائل
۱۵۷	مرحله اول: تعریف اجمالی
۱۵۷	مرحله دوم: تفکر شخصی اولیه
۱۵۸	ابزار اول: مقولات عشر
۱۶۱	مروری بر ریشه تولید «مقولات عشر»
۱۶۲	لزوم تغییر در الگوی «مقولات عشر» با توجه به اغراض و نیازهای جدید
۱۶۴	ابزار دوم: انواع علل

- ۱۶۵..... ابزار سوم: الگوی حرکت
- ۱۶۵..... سایر ابزارها
- ۱۶۷..... فهرست های متغیرهای بیرونی
- ۱۶۷..... ۱- فهرست واجبات و محرمات
- ۱۶۹..... ۲- فهرست علوم انسانی
- ۱۷۴..... ۳- فهرست لایه های فرهنگ
- ۱۷۵..... ۴- فهرست فرآیندهای زندگی
- ۱۷۶..... چند نکته
- ۱۷۶..... مرحله سوم: مراجعه به منابع تخصصی
- ۱۷۷..... مرحله چهارم: تفکر شخصی ثانوی
- ۱۷۷..... مرحله پنجم: شبکه کردن مسائل به دست آمده
- ۱۷۸..... تذکر: میزان تولید مسأله
- ۱۸۰..... خلاصه
- ۱۸۴..... پرسش
- ۱۸۵..... منابعی برای مطالعه بیشتر
- ۱۸۷..... درس چهل و سوم: جمع آوری و تحلیل اطلاعات، الگوسازی نهایی
- ۱۸۹..... مقدمه
- ۱۹۰..... گام اول: آگاهی از قواعد کلی فقهی، مقاصد الشریعة و
- ۱۹۰..... مبانی عام حکم ساز
- ۱۹۱..... گام دوم: تعیین جایگاه مسأله و کشف عمومات فوقانی
- ۱۹۳..... گام سوم: جستجوی موضوع یا متغیرها در ابواب حدیثی و فقهی خاص
- ۱۹۶..... گام چهارم: تولید کلیدواژه
- ۱۹۷..... مراحل کلی تولید کلیدواژه
- ۱۹۷..... مرحله اول: بارش فکری اولیه
- مرحله دوم: استخراج مرتبطات از ابواب موجود و مراجعه به نمایه های معجم
- ۱۹۸..... موضوعی
- ۱۹۹..... مرحله سوم: استفاده از شبکه مسائل

مقدمه ناشر

قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى
الدِّينِ كُلِّهِ وَلِنُكْرِهَةِ الْمُشْرِكِينَ» (الصف ۶۱: ۹)

خداوند حکیم فدیو که در آیه فوق مقام هویت خود را برای ارسال رسولش به
رخ کشیده است، این رسول عظیم الشان را با هدایتی مطلق و دینی سرتاپا حق،
برای آخرین مرتبه، به میان جامعه انسانی مبعوث فرموده است، چرا که باید
این بسته کامل هدایت و ارشاد، تمام آئین‌ها، مکتب‌ها، ایسم‌ها، سبک‌های
زندگی و تمدن‌ها را نسخ و برهمه آنها غالب آید و علیرغم مشرکین و منحرفین از
صراط توحید و ولایت ناب، جهان گسترده عالم‌گیر شود. این دین مرضی، همان
است که بالاخره خداوند پس از وعده حکمرانی جهان شمول به صالحین، آنها
را متمکن خواهد ساخت تا با تمام ابعاد، آن را در زمین پیاده ساخته ثمرات آن
که «امنیت کامل»، «عدالت مطلق» و در نهایت «عبودیت محض» در مقابل
خالق هستی در همه ابعاد و شئون فردی و اجتماعی است را بهره مند گردند.^۱
قطعاً تحقق این وعده الهی به شناخت صحیح از ابعاد جامعیت، کمال،

۱. «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي
شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ» (نور ۲۴: ۵۵)

ذات مراتب بودن، زندگی ساز و بالاخره تمدن ساز بودن این دین وابسته است. اگر حیات طیبه قرآنی را طالبیم و اگر به دنبال تحقق آرمان شهر مهدوی می باشیم، باید نگاه مان را به اسلام از یک «دین فردی» محدود به یک «دین کامل تمدن ساز» ارتقا بدهیم.

آیا رونمایی از چنین دین و آئینی که حق مطلق بوده و دارای قدرت برتر برای مدیریت فرد و جامعه در گستره جهان معاصر است، با ابزارهای فعلی در اختیار، میسر است؟ جواب قطعاً منفی است. چرا که سیستم پر قدرت اجتهاد فقاهتی جواهری ما اگر می توانست این خروجی را داشته باشد، تاکنون از انجام وظیفه شان خالی نمی کرد. این سیستم تفقه صد در صد لازم است، ولی کافی نیست. سخن در چگونگی ارتقاء آن به یک دستگاه دین شناسی تمام عیاری است که بتواند نیازهای یک تمدن و در سطح پایین تر یک حکومت کاملاً اسلامی را به صورت کامل برآورده نموده، تمام سازه های تمدن و حکومت دینی را پشتیبانی کند.

ما بر اساس باورهای ناب و مستدل به ضرورت اقامه دین در تمام لایه ها و ساحت های فردی و اجتماعی از یک سو، و غنا و کمال دین مبین اسلام در این عرصه از سوی دیگر، طی یک دهه در «موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام» برای رسیدن به روش تحقیق برای تولید سیستم های تمدنی و اجتماعی اسلام تلاش می کنیم.

خداوند را شاکریم که هم اکنون شاهد آخرین خروجی این تلاش ها هستیم. مجموعه پیش رو، حاصل چندین دوره تدریس دانشمند عالم، فاضل فرزانه و محقق ارجمند، حضرت حجة الاسلام والمسلمین حاج شیخ محمد حسن وکیلی (دام بقائه) می باشد. در این مجموعه که «علم دینی؛ از چیستی تا چگونگی» نامیده شده است، به مباحث کلیدی متعددی از جمله «تعریف

دین»، «قلمرو دین»، «چیستی علم دینی»، «الزامات فقهی و اصولی تولید علم دینی» و «الگوی عملی تولید علم دینی» پرداخته شده و مجموعه سرفصل های ضروری جهت آموزش «تولید علم دینی» مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. این مجموعه توسط محقق توانمند و سخت کوش، جناب حجة الاسلام سید شهاب الدین دعایی تقریر، تحریر و تکمیل شده است. در اینجا بر خود فرض می دانیم از زحمات و تلاش های استاد و کیلی (معاونت تحقیق موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام) و جناب سید شهاب الدین دعایی کمال سپاس و امتنان و تقدیر را به عمل آورده و از خداوند متعال قبولی این سعی مشکور را خواستار باشیم.

مجموعه پیش رو از این طرفیت برخوردار است که به عنوان کتاب درسی کلیه رشته های تخصصی حوزه های علمیه و دانشکده های علوم انسانی و الهیات در داخل کشور و همچنین در سایر کشورهای اسلامی قرار گرفته تا زمینه برای ورود عینی و اثرگذار به این عرصه که قلب تپنده تحقیق تمدن نوین اسلامی» و از الزامات «گام دوم انقلاب اسلامی» به شمار می رود، بیش از پیش فراهم گردد. لازم به ذکر است این تحقیق با مساعدت ها و همکاری «مرکز علم و فناوری اسلامی دانشگاه امام حسین (ع)» به انجام رسیده است؛ بدین وسیله از سروران مکرم در این مجموعه نیز قدردانی، تقدیر و تشکر داریم. از خداوند متعال طول عمر برای رهبر فرزانه انقلاب ع خواستاریم تا ثمرات لیبیک به مطالبات الهی و هوشمندانه خود را با به ثمر نشستن این مجاهدات علمی رؤیت بفرمایند. الهی آمین.

سید محمد محسن دعایی

موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام